

Гордана Вуксановић
Филозофски факултет
Нови Сад

UDK: 159.9.072.5
Прегледан научни рад
Примљен: 29. 06. 2004.

БОГАРДУСОВА СКАЛА СОЦИЈАЛНОГ ОДСТОЈАЊА – ПРЕДНОСТИ И ОГРАНИЧЕЊА

Социјална дистанца представља један од најстаријих, али и најактуелнијих садржаја истраживања у социологији. Само у периоду од 1990. до 1995. године објављено је више од 500 студија о социјалној дистанци. Приликом испитивања различитих врста односа, класних, религијских, етничких итд., социјална дистанца мери се путем Богардусове скале, или применом неке од њених модификација.

У раду ће се указати на специфичности изворног одређења садржаја социјалне дистанце и његове касније модификације, као и на епистемолошка ограничења примене Богардусове скале.

Кључне речи: социјална дистанца, Богардусова скала, етничке групе, мерење

За разлику од многих појмова у социолошкој теорији који представљају «интелектуалну децу са много очева» (Ethington, 1997: 1), појам социјалне дистанце има неоспорно очинство. Установио га је Georg Simmel. Robert Park је ступио у контакт са Simmel-ом током својих студија у Берлину 1890. и том приликом је, поред низа других појмова, усвојио и појам социјалне дистанце. Park га је сугерисао Emory Bogardus-у који је израдио Богардусову скалу социјалног одстојања.¹

¹ Emory Bogardus (1882 – 1973) представља једног од најзначајнијих америчких социолога прве половине XX века. Богардус је основао Одсек за социологију на Универзитету Јужне Калифорније којим је руководио 31 годину, од 1915 – 1946. На истом Универзитету, основао је и био први декан School for Social Work. Од 1911. до 60 – тих спроводи истраживања међу етничким групама у Лос Анђелесу. Основао је и уређивао часопис *Sociology and Social Research*. Аутор је већег броја књига: *Sociology* (шесто издање 1937); *Fundamentals of Social Psychology* (четврто издање 1950); *History of Social Thought* (четврто издање 1960); *Contemporary Sociology* (1931); *Leaders and Leadership* (1934); *Essentials of Americanization* (треће издање 1923); *Immigrations and Race Attitudes* (1928); *The Mexicans in the United States* (1934); *Introduction to Social Research* (1936); *Social Distance* (1959). И поред импресивног броја публикација, Богардус се одређује као продуктиван, али не и дубоки мислилац (Ethington, 1997: 7). Према истом извору, као један од аргумената за ову оцену навои се однос савременика према Богардусовом раду. Године 1937, поводом прославе организоване у његову част, Богардус је добио поруке уважавања, али, осим истицања социјалне дистанце, без ширег признавања његовог доприноса развоју социологије. Као што је напоменуто, идеју мерења социјалне дистанце сугерисао је Парк.

Park-ovo прво образложење појма социјална дистанца потиче са предавања на Универзитету Јужна Калифорнија, а у вези «Pacific Race Relations Survey». Ово предавање публиковано је 1925. године у часопису *Journal of Applied Sociology*, чији је уредник био Bogardus (Ethington, 1997: 4, 5). Том приликом, Park је образложио појам социјалне дистанце у циљу испитивања једне врсте социјалне дистанце – свести о расној припадности:

«Термини 'свест о раси' и 'свест о класи', са којима је већина нас фамилијарна, описују стање свести у коме постајемо, често изненада и неочекивано, свесни удаљености које раздвајају, или се чини да нас раздвајају, од класа и раса које у потпуности не разумемо» (Ethington, 1997: 5). У том смислу, дистанца је «стање свести». Ово Park-ovo схватање пореди се са Giddings – овом «свести о врсти» на којој је утемељен његов социолошки систем. Према Ethington-у (1997), Park-ов модел представља инстинктивну свесност о разликама. Као аргументацију за своје одређење, Ethington наводи следећу Park-ову мисао: «Оно што обично називамо предрасудама изгледа да су више или мање инстинктивне и спонтане диспозиције за одржавање социјалне дистанце» (Ethington, 1997: 5). Функционалиста у погледу схватања друштвене организације, Park наглашава *сагласност*, и у складу свог теоријског одређења тумачи и појам *предрасуда*: «Предрасуда није агресивна већ одржавајућа снага; врста спонтаног одржавања која настоји да заштити друштвени поредак и социјална одстојања која тај поредак одржавају» (Ethington, 1997 : 5). Но, не треба заборавити Simmel-ову сугестију да геометријска дистанца може да произведе социјалну дистанцу. У Park-Bargess-овом моделу догађа се управо супротно, људи најпре инстинктивно одржавају социјалну дистанцу, да би затим почели да се и просторно удаљавају, нпр. да траже различито подручје становања.

Bogardus-ова скала социјалне дистанце из 1925. и 1933. године

	Bogardus 1925.	Bogardus 1933.
1.	Уско сродство помоћу брака	Ступио би у брак
2.	Као друг у мојем клубу	Прихватио би за пријатеље
3.	Као комшија у мојој улици	Радио би у истој канцеларији
4.	Као запослен на истом занимању у мојој земљи	Прихватио би неколико фамилија у мом комшилуку
5.	Као грађанин у мојој земљи	Прихватио би као познанике
6.	Само као посетилац у мојој земљи	Волео би да не живе у мом комшилуку
7.	Искључио би га из моје земље	Волео би да не живе у мојој земљи

Park-ovo и Burgess-ovo схватање социјалне дистанце Bogardus развија у скалу социјалне дистанце. Богардусова скала социјалне дистанце постала је једна од најстаријих и најчешће употребљаваних скала за мерење социјалних ставова². Према Campbell-у (1952 : 324), скала социјалне дистанце "природно одговара својој намени" те би је, да то Bogardus није учинио, неко други сигурно конструисао.

Према Bogardus-у (1925 : 299), социјална дистанца указује на степен разумевања и осећања које особе изражавају једна према другој. Она испољава природу њихове интеракције, укратко, карактер друштвених односа. Мерење социјалне дистанце треба да обезбеди адекватну интерпретацију разумевања и осећања који постоје у друштвеним ситуацијама.

Први пут скала је примењена 1926. године у истраживању којим је обухваћено 1.725 студената из 24 колеца и универзитета. Након 1926. године, Bogardus је скалу социјалног одстојања применио и у истраживањима из 1946, 1956. и 1966. године. Једноставност инструмента условила је, на први поглед, и веома једноставно прикупљање података о веома сложеној друштвеној појави. У седам колона уписани су различити видови социјалног одстојања, а у редовима етничке групе у односу на које се испитује одстојање. Интервали између ставки нису подједнаки тако да "ове бројке ваља узети само као знакове једне ординалне а не интервалске лествице" (Supek, 1961: 274).³ Задатак испитаника своди се на то да за сваку од наведених етничких група, на основу својих првих асоцијација, одреди врсту/врсте одстојања. Bogardus сугерише израду општег просека – социјалне дистанце, али и појединачне просеке на нивоу специфичних показатеља социјалног одстојања, нпр. расна дистанца, религијска дистанца, дистанца у погледу занимања. Општи просек за сваку етничку групу представља аритметичку средину одговора свих испитаника, са минимумом од 1,00 и максимумом од 7,00.

1933. године Bogardus модификује скалу са циљем да је приближи социометрији. Приликом припреме скале издвојено је 60 независних реченица које се могу чути у свакодневной комуникацији, а којима једна особа изражава свој однос према другим особама. Те изјаве представљају неколико раз-

² Као старија, одређује се једино Харперова скала о либерализму и конзервативизму (Campbell, 1952: 322).

³ На основу аналитичких могућности разликују се четири типа скала/лествица. То су, према Стивенсу: а) номиналне; б) ординалне; ц) интервалне и д) сразмерне лествице (лествице количника). *Номинална лествица* је "други назив за квалитативну класификацију. Чланови те лествице су квалитативне групе и мерење се састоји у пребројавању случајева што припадају појединачним квалитативним групама" (Милић, 1978 : 623). *Ординалне лествице* утврђују "само редослед дуж неког континуума, али не и разлике у апсолутним величинама" (Милић, 1978 : 624). *Интервалне лествице* и *лествице количника*: "Помоћу њих може се утврдити не само редослед појава у одређеном низу већ и апсолутна величина разлика. Ове лествице имају једнаке, или тзв. еквидистантне јединице. Разлика између интервалних лествица и лествица количника састоји се само у томе што лествице количника имају и природну нулту тачку" (Милић, 1978 : 624).

личитих типова друштвених односа, односа између чланова породице, унутар комшилука, цркве, школе, у оквиру транспорта, занимања, политике, нације. Сто (100)⁴ особа је позвано да, независно једна од друге, градира сваку од ових 60 изјава према социјалном одстојању које, према њиховој оцени, ове изјаве изражавају. Разврстање је остварено на тај начин што је сваки процењивач добио 60 различитих парчета папира које је требало да расподели у седам (7) гомила које представљају седам различитих степена социјалног одстојања⁵. Након тога, свака особа је замољена да пажљиво проанализира сваки исказ у гомили и да, уколико је то неопходно, изврши поновно класификовање. Захтевано је да свака од седам гомила мора садржати барем један исказ. У случају да се више од 15 исказа (25,0% од укупног броја исказа) појави у једној кутији може се закључити да је дискриминацијска оштрина недовољна и такве процене се искључују. Ово се догодило у само два случаја. За сваког процењивача социјална дистанца је дефинисана као степен разумевања који се јавља између две особе или између појединца и групе (персонална дистанца, или персонална-групна дистанца). Седам класификацијских група, посматраних с лева на десно, представља градацију одстојања у друштвеним контактима. Сваки процењивач радио је независно од других.

Иако Simmel-ова концепција социјалне дистанце укључује два типа одстојања, одстојања у геометријском и метафоричком смислу, Bogardus прихвата само други тип. Ethington (1997: 2) указује на неопходност редефинисања Bogardus-овог схватања социјалне дистанце и враћање њеном изворном, тј. Simmel-овом значењу, тим пре што категорије у оквиру скале указују на геометријску дистанцу. Континуирана и све шира употреба ове скале однос између геометријске и метафоричке дистанце развија у једно од ургентнијих питања друштвених наука. Запостављањем разлике између метафоричке и геометријске дистанце запоставља се целовит приступ испитиваном садржају, а самим тим и прикупљање најрелевантнијих искуствених података. Операционализација социјалне дистанце заснива се на просторној удаљености испитаника и оних других, на геометријској дистанци. Сасвим јасно Simmel тврди да «геометријска релација не одређује само услове односа између људи већ истовремено симболизује те односе» (Ethington, 1997: 3).⁶

⁴ Процењиваче су представљале 62 жене и 38 мушкарца. Добијени подаци показали су занимљиве разлике у оцени социјалне дистанце између мушкараца и жена.

⁵ Идеја о начину формирања скале и избору ставова потиче од Тарстона (Thurstone), с тим што је Тарстон захтевао од процењивача разврставање ставова у више од седам категорија. Према Тарстону, стручњаци, независно један од другог, разврставају исказе у једанаест категорија. Због чега је број категорија сведена на једанаест, Тарстон не објашњава.

⁶ На пример, са појавом избеглица на подручју Србије на значају добијају како геометријско тако и метафоричко значење обележја социјалне дистанце. Концентрисањем избеглог становништва у тзв. дивља насеља, на периферији градова, успоставља се, поред културне, и просторна удаљеност између њих и аутохтоног становништва. Одсуство комуналног уређења «насеља којих нема» продубљује јаз између оних који долазе и «староседелаца».

Средином 50-тих Frank R. Westie и Margaret L. Westie значајно модификују Bogardus-ovu скалу. Њихов инструмент представљао је упитник кога су чиниле четири скале социјалне дистанце са преко 500 ставака. Скала је коришћена за испитивање расних односа и дистанце у области занимања. Аутори пажљиво контролишу карактеристике испитаника.⁷

Ethington запажа да у Bogardus-ovo време већина геометријских одстојања није представљала питање избора. На пример, у време када је Bogardus први пут применио своју скалу социјалног одстојања, 1926. године, брак између белаца и припадника других раса био је нелегалан у већини држава U.S.. Услед тога, прва категорија у скали – Да ли бисте склопили брак? – не може се сматрати релевантном за испитивање расне дистанце. Овај вид расне сегрегације одржан је до 1967. године, годину дана после Bogardus-ove последње анкете из циклуса «Race Relations Study». Друга категорија – чланство у клубовима – може се сматрати ирелевантном јер је до 60-тих година припадницима не белих раса и формално онемогућено учлањење у клубове⁸. Дискриминација у погледу запошљавања доводи у питање ставак 4 из скале из 1925. године и ставак 3 из скале из 1933. године. Грађански статус, категорија 5 из скале из 1925. године која није укључена у модификовану скалу из 1933. године, према The Naturalization Law из 1790. године ограничен је на «слободне беле особе». Овај закон укинут је тек 1954. године актом познатим као the McCarran-Walter Act. «Искључивање из земље», последњи ставак, питање је, такође, законске регулативе. Доношењем the Chinese Exclusion Act 1882. године, могућност искључења из земље постаје реалност. Овај акт укинут је тек 1943. године (Ethington, 1997 : 12, 13).

Према Dodd-у и Nehnevajsu, мерење географске дистанце може се остварити на следећи начин: Око куће сваког испитаника можемо нацртати неколико концентричних кругова који указују на различита географска одстојања: 10⁰ (одстојање испитаника од њега самог), 10¹ (величина једног просечног стана или куће), 10² (комшилук : 100м), итд. (Dodd and Nehnevajsa, 1954 : 288). Питање које аутори постављају је: Да ли се социјално одстојање увећава с увећавањем географског одстојања? За разлику од Bogardus-ove скале, аутори претпостављају да ће скала социјалне дистанце базирана на географској дистанци мање варирати од културе до културе.

Однос између географског и социјалног одстојања Dodd и Nehnevajsa изражавају на следећи начин:

Географско одстојање изражено у метрима (Dodd and Nehnevajsa, 1954 : 289)

⁷ Један од значајнијих резултата овог истраживања је да виши слојеви црне и беле расе указују на мању дистанцу између раса у односу на ниже слојеве. Расне предрасуде модификују се са социоекономским статусом (Ethington, 1997: 12).

⁸ Етхингтон не наводи које године је укинут овај закон.

Убио би.....	10 ⁷
Протерао би.....	10 ⁶
Волео би да не живи у мом граду.....	10 ⁵
Сагласио би се да живи у истом граду.....	10 ⁴
Прихватио би за комшије.....	10 ³
Прихватио би за првог комшију	10 ²
Прихватио би као госта у кући	10 ¹
Ступио би у брак.....	10 ⁰

Однос између социјалне удаљености и географске удаљености изражава се претпоставком да је степен привлачности већи што је удаљеност мања, и обрнуто. На пример, испитивање расних предрасуда показује да се оне/предрасуде смањују уколико се ради о конкретним црнцима, познатим испитаницима (Dodd and Nehnevajsa, 1954 : 288).

Оно о чему посебно треба водити рачуна, а на шта аутори не указују, је квалитет друштвене интеракције. Ако наведене етничке групе и живе на подручју региона у коме се спроводи истраживање, то не значи да сви испитаници имају искуство контакта са њима, нити да је то искуство позитивно. Однос између социјалне и географске дистанце између припадника различитих етничких група не морају бити истоветни у свим културама, али то не значи да се не може наићи на културе у којима ова два обележја кореспондирају.

Поред *географског одстојања*, социјална дистанца, према Dodd-у и Nehnevajsi, условљена је и *величином групе* којој се припада. Претходна класификацијска схема може се применити и на величину групе. Промена у величини групе креће се од најмање, породице, тј. брачног пара као основе породице, преко домаћинства, колега на послу, комшија до грађанина исте државе. Са увећањем друштвене групе увећава се и просторна удаљеност у односу на примарну породичну групу. Истовремено, знање о индивидуама настало на основу директног контакта постаје знање о њима настало индиректно, путем медија (Dodd and Nehnevajsa, 1954: 290). Привлачност је, према њима, обрнуто пропорционална величини групе, што је група мања привлачност је већа. Међутим, иако је за очекивати да је социјална дистанца најмања између чланова породичне групе, код нарушених породичних односа може доћи и до одступања. Пажњу треба усмерити и на хетерогеност породичног миљеа. Хетерогеност породичног миљеа представља један од предуслова за прихватање припадника других етничких група. Не разматрајући подробније међузависност географске удаљености и величине групе, аутори закључују да границу између највеће групе којој се припада и групе којој се не припада одређује систем вредности који преовлађује у датом друштву у тренутку истраживања.

Испитивање међуетничких односа показује да мале просторне дистанце не подразумевају и ближе контакте. На пример, независно од просторне удаљености, поједине мање етничке групе живе у монолитним хомогеним насељима, без већег мешања са припадницима других етничких група. Услед

тога, поред величине групе којој се припада, пажњу треба усмерити и на интензитет и квалитет односа њених чланова са члановима других група. Такође, бројчано мање етничке групе, националне мањине, не угрожавају већинске те је и њихово прихватање од већинских група веће. Изостајање “конкурентности” може да изазове позитивна осећања код већинске групе, самим тим и мању социјалну дистанцу. Насупрот већинским, мањинске групе под утицајем *свести о немоћи* социјалну дистанцу могу доживети као знатно већу.

Трећи чинилац који према Dodd-у и Nehnevajsu утиче на социјалну дистанцу је *време*. Према томе, социјална дистанца варира са географском дистанцом, величином групе и временом проведеним заједно. О времену аутори пишу у смислу учесталости интеракција. Према њима, ако се више времена проводи са референтном индивидуом или групом, социјална дистанца је мања. Међутим, о значају времена се може говорити и у контексту друштвених околности у којима се спроводи истраживање. Временска дистанца између кључних дешавања, значајних с аспекта етничке припадности, и тренутка истраживања битно утиче на садржај прикупљених искуствених података. Временска дистанца, не ретко, условљава гледање на прошлост кроз призму садашњости. Социјална дистанца и временска дистанца у односу на кључна међуетничка дешавања крећу се у супротном смеру. Са увећавањем временске дистанце, социјална се умањује, анимозитети се ублажавају, али само на нивоу општег просека. Наглашавајући општи профил, Богардусова скала у потпуности запоставља могућност израде индивидуалних профила који омогућавају да се темељније сагледа особеност међуетничких односа. Указивање на општи просек, тј. ограничавање на квантитативну обраду података, испитивање етничке дистанце своди на испитивање групне дистанце, запостављајући варијетете унутар сваке групе. Стиче се утисак да је уместо квалитету, приоритет дат брзини прикупљања и обраде података. Занимљиво је да се, временски, појава Богардусове скале готово поклапа са појавом и експанзијом биографског метода у социолошким истраживањима. И док примена биографског метода има за циљ да осветли субјективну страну друштвеног живота (Bogdanović, 1993: 123), Bogardus се задовољава квантитативном обрадом података. Тачно је да је квалитативно садржано у формулацији ставова понуђених испитаницима, али у униформном облику који онемогућава издвајање индивидуалних профила.

У својим упутствима за примену скале Bogardus (1933 : 271) сугерише понављање тестирања у интервалима од нпр. шест месеци или годину дана. И мада Bogardus указује на различите временске тренутке мерења друштвеног одстојања, што, неминовно, претпоставља примену панел истраживања, већина савремених истраживача ограничава се на снимање тренутног стања и дескрипцију прикупљених искуствених података. У друштвима наглашених промена, каква су, на пример, тзв. друштва у транзицији, временска димензија има двоструку улогу. С једне стране, укључивање временске димензије одно-

си се на особености самог поступка и захтева, као што је и Bogardus сугери-сао, понављање истраживања у одређеним временским интервалима. На тај начин, опсег упоредног приступа шири се са дескрипције тренутних (у време истраживања) односа између припадника различитих етничких група на испитивање промена у квалитету односа током дужег временског периода. Док први приступ указује на стање у односима између припадника различитих друштвених група у тренутку истраживања, други омогућава "снимање" тог стања у различитим временским тренуцима и, самим тим, праћење промена у ставовима испитиваних друштвених група.

С друге стране, историчност приступа захтева прецизно образложење временског тренутка у коме се спроводи истраживање. Без детаљног описа друштвено-историјског контекста, онога што је претходило и тренутног стања, прикупљени подаци се не могу образложити на задовољавајући начин.

Демографске особености испитаника. Анализа искуствених података показује да се најчешће добијају три групе одговора: а) апсолутна толеранција према свим наведеним етничким групама; б) апсолутна искључивост према свим етничким групама изузев матичне; ц) наглашена дистанца према оним етничким групама које се од стране средстава масовних комуникација одређују као супротстављене матичној групи. Квалитет прикупљених података треба оценити и с аспекта старости испитаника. Нажалост, недостају социолошка истраживања која би показала на који начин старост, или неко друго демографско обележје, утиче на искреност испитаника.

Формулација ставки. Поступак је једноставан, али само онда уколико се испитанику не предочава велики број група, ако о некима од њих нема изграђено мишљење и не може да одговори. Богардусова скала директно не укључује категорије *не знам* и *без одговора*, осим ако се изостављање одговора не тумачити као непостојање односа према некој етничкој групи. Слободно тумачење одсуства одговора од стране истраживача сигурно не представља методолошки прихватљив приступ. Шта са одговорима који противрече један другоме? Ако би неко прихватио припадника једне националности као брачног партнера и истовремено искључио из земље целу његову етничку групу, одговор се може протумачити као противречан. Међутим, питање је да ли ове, наизглед противречне одговоре, треба одбацити. Предложене категорије социјалног одстојања могу, у погледу искренности испитаника, представљати контролу једна другој, али, истовремено, могу довести и до одбацивања једног броја одговора због наводних противречности међу њима. Само на основу комплекснијег инструмента, који би омогућио и образложење датих одговора, могу се разлучити противречни и фиктивни одговори од оних који то нису. Можда је неко у браку са припадником друге етничке групе, али би, полазећи од негативног искуства проистеклог из брачне везе, искључио из земље све припаднике етничке групе свог брачног партнера. Неподударење искуствених налаза и логичких захтева објашњава се тиме што Богардусова скала није једнодимензионална. Ова скала «истовремено мери две димензије

друштвене удаљености, тј. две врсте односа према различитим расним или етничким групама: 1) спремност појединаца да дођу у додир с припадницима других група и 2) спремност појединаца да се поистовете с другим групама» (Ђурић, 1962, 124). О позадини ових "противречних" одговора применом Богардусове скале не може се ништа сазнати. Доминантан квантитативни приступ, без обзира на величину узорка и његову репрезентативност, треба оплеменити садржајем квалитативне анализе, у противном, Богардусов приступ испитивању социјалне дистанце само је један од модела "од живота удаљене науке".

Треба, такође, указати и на противречности садржане у два последња ставка Богардусове скале: "само посетилац у мојој земљи" и "искључио би га из своје земље". Прва категорија, "само посетилац у мојој земљи", може се заснивати на личном искуству саживота испитаника са припадницима других етничких група, али и на потпуном одсуству тог искуства. Друга категорија, "искључио би га из своје земље", претпоставља искуство заједничког живота. Немогућност да се осветли позадина добијених одговора умањује прецизност закључивања. Зато, у мултиетничким срединама, пре израде Богардусове скале неопходно је припремити мапу етничке структуре целог региона, те, затим, садржај скале прилагођавати појединим подручјима. Примена само једне скале условиће или појаву фиктивних одговора, или изостајање одговора код оних етничких група са којима не постоји искуство заједничког живота испитаника, тј. територијална блискост.

Један од недостатака мерења социјалне дистанце садржан је у *упутству испитаницима о попуњавању скале*. У свом изворном облику, упутство за попуњавање Богардусове скале садржи напомену према којој испитаници треба да се руководе својим првим осећањима у односу на целу "класу" коју оцењују, а не осећањима према онима које најбоље познају, или су "најлошији" представници те "класе". Скала се попуњава без прекида, у једном наврату. На питање – Да ли се може успоставити дистанца према сопственом искуству, како позитивном тако и негативном, као и према искуству чланова сопствене етничке групе? – Богардус не одговара. За очекивати је да баш непосредно и посредно искуство, жива сећања, пресудно утичу на добијене податке.

Дословно, Bogardus захтева од испитаника:

"Дато је седам врста социјалних контаката. Молимо вас да за сваки ниво дате ваше прве реакције осећања. Прођите кроз тест без задржавања. Што се више задржавате да размислите, мање вредним биће резултати..."

а потом

"Запамтите да треба да дате своје прве реакције осећања у сваком слушају. Дајте *своје реакције на сваку расу као групу* (подвукла Г. В.). Немојте

давати ваше реакције на најбоље или најгоре чланове које познајете" (Bogardus, 1933: 269, 270).

И после свега остаје питање: На који начин проверити да ли су испитаници непријатна искуства, проживљена или чута, уопштили за целу групу. Сувишно је и расправљати о негативном утицају генерализација на квалитет међуетничких односа. Не треба запоставити ни могућност *позитивних уопштавања*, али се, нажалост, скала већином примењује у срединама поремећених међуетничких односа у којима анимозитети знатно више долазе до изражаја, а самим тим и *негативна уопштавања*. У овим ситуацијама, представљање међуетничких односа применом скале социјалног одстојања може нанети више практичне штете него научне користи.

Начин прикупљања и контрола података. Природа личног искуства сваког испитаника одређује врсту постојећих друштвених контаката, или њихово изостајање. Обзиром на осетљивост теме која се испитује, квалитет података одређује и начин њиховог прикупљања. У већини истраживачких приступа анкетног типа, контакт анкетара и испитаника претпоставља однос лицем у лице. Попуњавање инструмента врши се тако што анкетар дословно чита питања и бележи одговоре. На тај начин, он стиче потпун увид у садржај одговора испитаника. За очекивати је да један број испитаника жели да се представи у лепшем, толерантнијем светлу, те да, из тог разлога, и неће искрено одговорити. Због обухватања великог броја испитаника изостаје могућност контроле сваког инструмента. Уместо испитивања односа *појединац – група*, можда би се разрешење проблема могло потражити у испитивању односа *група – група*. То значи да би се нпр. питање "Да ли бисте склопили брак с припадником _____ етничке групе?" преформулисало у питање "Да ли, према Вашем сазнању, припадници Ваше етничке групе склапају брак са припадницима _____ етничке групе? Проблем са којим се суочавамо применом овог приступа је разлика у субјективним проценама. Како превазићи овај проблем? Можда укључивањем Богардусове скале у неки други инструмент. Од основног, скала социјалног одстојања постаје помоћни или допунски инструмент за прикупљање података. Усаглашавањем садржаја они контролишу један други обезбеђујући шири обим и већи квалитет прикупљених искуствених података. Сложенији инструмент, тј. укључивање Богардусове скале у упитник којим се, такође, испитује социјално одстојање, треба преваходно примењивати у истраживањима анкетног типа којима се обухвата велики број испитаника. Укључивање Богардусове скале у шири инструмент омогућава повезивање карактеристика испитаника са добијеним резултатима.

У мултиетничким срединама на валидност прикупљених података значајно утиче и тип узорка. Анкетно истраживање захтева узорак стратификован према етничкој припадности јер, у противном, може доћи до значајног одступања, у односу на стварно стање, у заступљености постојећих етничких група. Поред тога, неке од етничких група могу се јавити у броју недовољном

за научну анализу и уопштавања. Испитивање мултиетничких односа указује на етничку припадност као значајну, али не и једину битну варијаблу. Демографска обележја испитаника, такође, не смеју се занемарити. Примана Богардусове скале захтева и узорак стратификован у низу других обележја, нпр. пола, старости, занимања, школске спреме итд.

Игноришући критике, неки аутори (Campbell, 1952) препоручују широку употребу Богардусове скале, и то у оригиналном облику из 1925. године⁹, јер се ставови око 20 група могу измерити у периоду од десет до двадесет минута. Сигурно је да брзина прикупљања података не сме да представља најзначајнији квалитет једног инструмента. И поред опасности од добијања етноцентричног или ксенофобичног резултата код испитивања с већим бројем група (Murphy and Likert, 1938; Hartley, 1946), овај недостатак подређује се брзини прикупљања података.

ЛИТЕРАТУРА:

- Baker L. Therese (1994), *Doing Social Research*, California State University, San Marcos
- Bogardus S. Emory (1925), Measuring Social Distance, *Sociology and Social Research*, No 9 (March), p. 299-308
- Bogardus S. Emory (1933), A Social Distance Scale, *Sociology and Social Research*, No 17, p. 265 – 271
- Bogdanović Marija (1993), *Metodološke studije*, Institut za političke studije, Beograd
- Campbell T. Donald (1952), The Bogardus Social Distance Scale, *Sociology and Social Research*, No 36, p. 322-326
- Dodd C. Stuart, Nehnevajsa Jiri (1954), Physical Dimensions of Social Distance, *Sociology and Social Research*, May-June 1954, p. 287 – 292
- Ethington J. Philip (1997), *The Intellectual Construction of «Social Distance»: Toward a Recovery of Georg Simmel's Social Geometry*, GYBERGEO, No 30, 16. 09. 1997.
- Hartley M. L. (1946), *Problems in Prejudice*, King's Crown Press, New York
- Milić Vojin (1978), *Sociološki metod*, Nolit, Beograd
- Murphy G. and Likert R. (1938), *Public Opinion and the Individual*, Harper & Brothers, New York
- Park E. Robert (1924), The Concept of Social Distance, *Journal of Applied Sociology*, 8 : 6 (July – August), p. 339 – 344
- Supek Rudi (1961), *Ispitivanje javnog mnjenja*, Naprijed, Zagreb
- Yui Miao S.C. Emily, Lenore Loeb Adler, Harold Takooshian (1993), Analysis of Projected Social Distances Toward Family Members: Comparisons of Single and Married Subjects from Taiwan, *International Journal of Group Tensions*, Volume 23, Number 2, Human Sciences Press, p. 153 – 157
- Ђурић Миајло (1962), *Problemi sociološkog metoda*, Savremena škola, Beograd

⁹ Једина измена коју Кембел препоручује, а односи се на оригиналан облик скале, усмерена је на 6 ставак. У оригиналном облику он гласи: Само као посетилац у мојој земљи. Кембел препоручује избацивање речи *само* како би се избегло двоструко завршавање скале (Campbell, 1952: 323). Ако бисмо некога искључили из земље, то не значи да га, руководећи се нпр. економским мотивима не бисмо прихватили као посетиоца.

Gordana Vuksanovic
Faculty of Philosophy
Novi Sad

Summary

**BOGARDUS'S SCALE OF SOCIAL DISTANCE –
ADVANTAGES AND LIMITATIONS**

Social distance represents one of the oldest, but also of the most current research topics in sociology. Only in the period from 1990 to 1995, more than 500 studies were published about *social distance*. When studying various kinds of relations – class, religious, ethnic etc – social distance is measured by the Bogardus's scale or by the application of some of its modifications.

The paper would point to the characteristics of the original determination of the notion of social distance and its later modifications, as well as to the epistemological limitations in the application of the Bogardus's scale.

Key words: Bogardus's scale, ethnic groups, measurement, social distance